

”Politiken gör comeback men villkoren är nya.”

Att demokratin förändras behöver inte vara en katastrof. Vi har i tre decennier sett en gradvis nedmontering av politikens redskap och uppdelning i politik och marknad. Nu förändras det. Staten och kapitalet slås ihop igen. Folk vill ha någon som pekar med hela handen. Det konstaterade statsvetaren Stig-Björn Ljunggren när han gästade Framtidsbaren på Knaust den 8 februari och tecknade ett antal trender som han menar pekar i den riktningen.

Av Stig-Björn Ljunggren

Vem blir politiker? Det elaka svaret – idag är det väl bara plattfötter och psykopater som står ut.

Ett annat svar – ingen vill egentligen bli politiker. Därför har staten tvingats förstatliga partierna för att få en grupp folkvalda tjänstemän som kan användas som bondeoffer när det plägar behövas.

Är det lönen då? Knappast. En politiker tjänar dåligt (i timpenning) och riskerar dessutom att bli uppsagd vart fjärde år.

“Politics, that’s show business for ugly people”, har någon sagt.

Men låt oss resonera lite mer seriöst.

Ett samhälle behöver någon sorts ”hövding” som traditionellt har tre uppgifter:

- 1) Att sköta det yttre försvaret mot fiender (typ från Östersund eller Ryssland).
- 2) Att upprätthålla en inre struktur som skapar stabil ordning, minskar risker och utvecklar välfärden (typ rättsskipning, marknader, valuta, polis eller någon slags skyddskår som uppbackning)
Här blir politikern en förhandlingsperson som försöker ”frysa” samhällets våldsamma förlopp till mer hanterbart, så olika grupper får viss trygghet och förutsägbarhet.

**Makt är att skapa samförstånd
till tingens ordning eller
acceptans för förändringar**

- 3) Att stå för en gemensam ”Berättelse” som håller samman stammen, nationen, partiet, etc. Ett gravitationscentrum. Vilka är ”vi” och vilka är ”dom”, och hur vet vi vem som är vem?

Hövdingen måste således upprätthålla makten genom att få människor (och grupper av människor) att acceptera den rådande ordningen. Makt är att skapa samförstånd till tingens ordning. ELLER få acceptans för nödvändiga förändringar.

Här ska vi främst tala om det politiska uppdraget enligt punkt 2.

Det vår tids hövdingar har gjort är att, med sina partier som utgångspunkt, skapa mötesplatser mellan folket och eliten. Mellan olika grupper i samhället.

På dessa mötesplatser, som exempelvis fullmäktige och riksdagen, har hövdingens uppdrag varit att koordinera olika intressen till en fungerande helhet.

Partierna har administrerat länken mellan folket och eliten. För kommunikation i två riktningar, upp och ner. Men också för att få olika särintressen att samverka – eller åtminstone inte slita strupen av varandra.

Samtalet om gemensamma ting i vårt land har kommit att föras på *det "partistiska" språket*. Partiernas logik har präglat hur politiken skulle förstås.

Men idag har politiken blivit flerspråkig sedan mediernas betydelse ökat. *Den mediala logiken präglar idag hur politik ska förstås.*

Medierna speglar inte verkligheten. De tillverkar den.

Förr var politikern någon som kunde föra sig i den partistiska sfären. Idag måste politikerna också mäta med den mediala. Det kräver andra och nya strategier.

Medierna speglar inte verkligheten. De tillverkar den. Medierna dramatiserar, *de är nyhetsdrivna inte analysdrivna*. Således är det svårt att göra bra media på en dyster ekonomisk-medicinsk analys av ett sjukhus, att sätta en bra rubrik på ett konstnadseffektivitetsmått.

Däremot är det lätt att göra bra media på att folk är förbannade.

Vi har gått *från en folkrörelsedemokrati till en publikdemokrati*.

Men publiken sitter inte passiv på läktaren utan är *medagerande*. Som en totalteater i bästa fall - som fotbollshuliganer som stormar planen i värsta fall.

Mötesplatsen mellan folket och eliten administreras idag av medierna, eller snarare, platsen följer den mediala logiken.

Detta är en avgörande förändring där politikern inte längre är någon som vi känner via folkrörelsen, grannskapet, vår vardag. Politikern har blivit en mediefigur, som, liksom andra makthavare, kan förstås genom den bild vi fått av dem i medierna. En bild som präglas av medielogikens krav på att vara kontroversiell, intressant och tillspetsad.

(Herregud, det finns skådespelare som blir attackerade på stan, för att folk tror att de i verkligheten är den skurk som de spelar i en TV-serie! *Medietroende* människor, hur hanterar vi dem?)

I en sådan värld blir politikern tvungen att skapa sig som ett "varumärke". Och här riskerar vi att bara "oskulder" tar uppdraget!

Varför har vi då politiker och partier? Finns det några givna skäl till dessa organisationer?

De ska, som sagt, *sköta mötesplatsen mellan folket och eliten*, mellan olika intressegrupper. Det sker efter såväl vertikal som horisontell dimension, men även via påtryckningsgrupper (diagonal dimension)

Partierna ska *rekrytera lämpliga personer* för "hövdingauppgift", en slags talangscouting som börjar redan med ungdomsförbunden och deras "kaninpolitik" där man vaskar fram lämpliga personer för uppdraget att "förhandla" samhällsordning.

Rekrytering till politiska uppdrag har blivit alltmer problematiskt

Partierna blir *ett slags idé- och lösningsbank*, som samlar på sig erfarenheter om hur ett samhälle sköts. De traderar "tyst kunskap" om det politiska uppdraget, sådant som inte går att skaffa sig genom att gå kurser eller läsa böcker...

Några reflektioner kring detta:

Rekrytering av personer till politiska uppdrag – men också utsatta tjänstemän (jfr Dan Eliasson!) – har blivit allt mer problematiskt. Ledaruppdrag generellt, även inom näringslivet, verkar bekymmersamt, trots att näringslivet kan betala sina rekryter en anständig lön.

Svårigheten har bland annat med utsattheten att göra. Ett politiskt uppdrag som gör att man måste gå en kurs i hur man skyddar sig (bl a variera färdväg och rutiner, och nästan göra som Fidel Castro gjorde för att inte CIA skulle få tag på honom: Sov aldrig två nätter i samma säng!)

Men folk idag har större krav på att ha ett "liv" vid sidan om ledarskapet.

(Läs: Förr kunde galtarna vara Stor Hövding medan frun tog hand om hemmafronten. Ursäkten: "Jag får satsa på barnbarnen!" - fungerar inte längre.)

Den höga komplexitetsgraden gör att politiker idag kräver mer "utbildning" än förr. Det är svårare att vara glad amatör (som de flesta ändå är), utan som överallt annars blir vi allt mer specialiserade. Det skapar fritidspolitiker som mer blir ett slags "nämndemän" som beslutar utifrån det underlag som specialisterna lagt fram.

Politiker blir alltmer en slags koordinator av dynamiska förlopp

Globaliseringen har gjort att politiker inte längre, på samma sätt som förr, kan tala om var skåpet ska stå. Politiker agerar idag i en multicentrisk värld - inte monocentrisk där all makt vinnas på samma ställe - utan den är utspridd, förgasad. Politiker kan därför inte, på allvar, peka med hela handen utan blir allt mer en slags koordinator av dynamiska förlopp.

Den som vill förändra samhället, den som *vill göra skillnad*, den som brinner för något, etc har idag många andra möjligheter, som inte fanns förr då partierna exempelvis erbjöd en "utbildningsväg", att komma ut i världen. I dag är det minst lika intressant att aktivera sig som bloggare, enfrågegrupp, det civila samhället etc. Det ger större frihetsgrader, bättre effekt och bredare karriärmöjligheter. Och det är oftast mycket roligare sammanträden där än i partierna!

Tillväxten av policyprofessionella i PR-branschen och som "sakkunniga" ger andra möjligheter för politisk aktivitet. *Partierna har blivit "tvåspåriga"* med ett spår för politiker som har "*representationskompetens*" (representerar något viktigt särintresse som finansierar partierna i förhoppning om att få andel av det politiska bytet) och "*kunskapskompetens*" (sakkunniga med universitetsutbildning och kontaktnät utanför partierna etc).

Ibland korsas dessa två spår; exempelvis rekryterades statsministern från LO, finansministern från en myndighet etc. Och varje sommar har de gemensam branschmessa i Visby. Almedalen är tingsplats för den härskande klassen.

Samtidigt har vi fått färre förtroendevalda och fler tjänstemän. Politiker har att sköta en gigantisk apparat av anställda som har ett kunskapsmässigt försprång, såvitt inte politikerna är gamla rävar. Vilket ytterligare höjer tröskeln för fritidspolitiker att kunna sätta sig in i frågor.

Politiker har liksom alla andra företrädare tappat i auktoritet

Det går inte att komma ifrån att det finns en viktig aspekt när det gäller kvinnor här. Vad det är kan diskuteras, men att det finns en sådan aspekt på hur politiker blir utsatta kan inte betvivlas.

På samma sätt kan vi inte heller blunda för att politiker – liksom alla andra företrädare – tappat i auktoritet. Vi är inte längre rädda för lärare, rektorer, präster, doktorer, poliser eller ens psykologer. Alla har blivit normaliserade och tvingas stå ut med att folk utan fruktan kritiserar dem.

Det sägs: Vi är på väg in i en demokratur, en auktoritär demokrati, den liberala epoken är över, vi stavar detta Orbanism, Putinism etc, vi ser hur Donald Trump, kanaljen i Vita Huset, rumsterar om.

I land efter land ser vi tydliga tecken på att demokratin, som vi förstått den, förändras. Det har gett upphov till en lång rad teorier, böcker och artiklar.

Det har kommit ett flertal böcker på temat. I min egen bokhylla hittar jag ett tjugotal titlar som handlar om att vi befinner oss i en brytningstid. Det handlar om att staten fångats av olika intressen som försöker köpa sig tid innan den "demokratiska kapitalismen" går under; Eliten har underminerat demokratin; Den västerländska demokratin faller samman; Väljarna är inte rationella och kunniga; Politik urholkas när partierna slåss om att ligga mest i mitten och triangulerar bort viktiga frågor; Det går inte längre att utöva makt i samhället, eftersom ingen längre vill lyda.

Digitaliseringen öppnar nya vägar för människor att kommunicera

Min egen reflektion på litteraturen är att, som så många andra, understryka att vi står i ett skifte.

Exempelvis så öppnar digitaliseringen nya vägar för människor att kommunicera. Ungefär som järnvägarna och elektriciteten, ångkraften och telegrafan, förändrade våra förfäders villkor.

Historisk parallell är när övergången *från ett jordbruksbaserat kretsloppssamhälle till ett linjärt fabriksamhälle* frigjorde ohyggliga mänskliga resurser, på gott och på ont, och luckrade upp den gamla ordningen.

Människors vrede gjorde att det på sina ställen kokade över. Detta har skildrats på ett lysande sätt i Jens Ljunggrens bok "Den uppskjutna vreden"

I Sverige slapp vi revolution, vi fick istället emigration - och en fredlig övergång till parlamentarism. Vår demokrati, folkrörelserna intog tomrummet, kapitalismen organiserades, folkhemmet lanserades som en kompromiss, en nationell organisk gemenskap uppkom.

Det blev en metod att kapsla in, och nyttiggöra, människors vrede (och engagemang). Förbannade samhällsförändrare tvingades lära sig följa dagordningen och mötesformalia. Revolutionärerna fick lära sig att deras uppror kunde diskuteras under "övriga frågor".

Nu går vi från det linjära till det kaotiska eller pointillistiska samhället. Det kännetecknas av att tillvaron inte hänger ihop. Den blir istället episodisk, dynamisk, komplex och nervös. Det blir multicentriskt. Det saknas tydlig gemenskap eller riktning.

Och precis som i övergången från kretslopp till linjärt lösgör detta en politisk villervalla där nya alternativ ställs mot varandra. Demokratin stöps om.

Detta gör att vi kan ställa oss några frågor:

1) Berättelsen, det gemensamma projektet, finns den i narcissismens tidsålder?

Behöver vi ett gemensamt projekt? Behöver politikerna, som argument när de anklagas för att inte klara av att sköta det välfärdsindustriella komplexets maskineri, föreställningar om gemenskap och framtida mål?

2) En högfrekvent verklighet möter en lågfrekvent beslutsmetod.

OM vi är på väg in i ett kaotiskt samhälle så är en drivkraft att verkligheten accelererar. Det går fortare och fortare – samtidigt som riktningen är oklar. För politikern innebär det att hen ska hantera en utveckling som är hyperaktiv, med en beslutsmodell som per definition är långsam och trög.

Politik är konsten att göra ständiga improvisationer

En högfrekvent samhällsordning ska administreras med en lågfrekvent beslutsordning!?

Därför blir besluten ad hoc. Politik är konsten att göra ständiga improvisationer.

Men den demokratiska trögheten riskerar att stöta bort människor som har samtidens otålighet och inte orkar traggla två år, eller vad det tar från ax till limpa, i riksdag och fullmäktige.

Därför kommer besluten ofta för sent – och med reservationer för att förändringen inte blir permanent, ungefär som det finstilta på flygbiljetterna.

Därför blir det politiska uppdraget att söka mandat som bygger på den personliga profilen om att jag har rätt person att hantera det okända, "Mr Merlin", snarare än att få väljarnas godkännande för ett visst program.

Avslutningsvis. Finns det ingenting positivt att säga om tillvaron framöver?

Kanske. Låt mig pröva några punkter:

- Det finns en ökad efterfrågan på politiska lösningar.

Vi har i tre decennier sett en gradvis nedmontering av politikens redskap och uppdelning politik/marknad. Nu förändras detta. Staten och kapitalet slås ihop igen. Folk vill ha någon som pekar med hela handen.

Att demokratin förändras behöver inte vara en katastrof.

Här finns en möjlighet för politiska entreprenörer! Att demokratin förändras behöver inte vara en katastrof.

Politiken är tillbaka i stan!

- Nationalismen väcks till liv igen

På samma sätt som politiken varit tillbakaträngd har det nationella stått på sparlåga när vi gått in i globaliseringens tidsålder. Men nu ser vi en tydlig reaktion på detta, nationalismen växer sig stark.

Vi ska komma ihåg att nationalismen lägger sig med alla! Det handlar nu om vem som fångar upp denna förändring i tidsandan – och hur nationalismens möjligheter utnyttjas.

Här finns utrymme för politiskt fiskafänge!

- Politikerna kan idag få en direkt kontakt med folket!

Övergången till publikdemokrati innebär nya möjligheter att kapa den mediala mellanhanden tidning, radio- och TV. Politikerna kan tala direkt till väljarna själva. Och mobilisera dem som "skyddskår" på nätet.

Fragmentariseringen gör att tillfälliga koalitioner mellan olika grupper blir politikernas uppgift där man lagar efter läge för att erbjuda en del av det politiska bytet.

"Big Data" gör att politikerna också kan se vad folk "tycker" och hur opinion mobiliseras och påverkas.

När debatten blir grälsjuk håller sig vettiga människor borta.

Kanske har dagens politiker mer koll på vad som rör sig i folkdjupet än någonsin tidigare.

- Det finns några som klarar av att få folks respekt

Ser vi oss omkring i kommunerna upptäcker vi att det finns ställen där politiska företrädare går mycket bättre än vad deras partier går i övriga landet. Frågan är vad de gör som får väljarnas gunst, även när de haft motgångar? Alla drabbas inte av förakt och hat.

- Dubbelpolariseringen bör bekämpas

En sorglig social lag är att dåliga människor skrämmer bort goda människor.

När samhällsdebatten blir grälsjuk tenderar vettiga människor att hålla sig borta. Istället för att försöka lugna ner sig och resonera så drar de sig ur. Polariseringen mellan ytterligheterna gör att normala polariserar sig gentemot de polariserade.

Men kanske ser vi slutet på detta nu. De vettiga bör försöka hålla en anständig nivå i samhällsdebatten.

Det är sådana som ni, som sitter här, som har det uppdraget!